

לדרך לימוד ההלכה והוראתה

תמונת מצב- היחס להלכה כיום

בעשרות שנים האחרונות ישנה התפתחות מדהימה של ההלכה בכמה מישורים:

א. התאמת ההלכה למציאות המשתנה: ההתפתחות הטכנולוגית האדירה במאות השנים האחרונים הולידה שאלות הלכתיות חדשות רבות, בתחומים הלכתיים שונים ומגוונים (רפואה, כלכלה, צבא, חקלאות, ועוד). ברוך ה' קיימת כתיבה ענפה במישורים הללו. כרכי תחומין, אסיא, אנציקלופדיה רפואית ועוד, הם רק דוגמאות לכך, ועקרונות ההלכה הולכים ומיושמים במציאות המשתנה. אמנם ודאי שיש עוד מה להתקדם ולהשתכלל בתחום זה, אך ב"ה הכיוון הוא חיובי מאד.

ב. מודעות והיקף השמירה- אם מתייחסים לפן המעשי יותר של מודעות ושמירת פרטי הלכה שונים, אז בהשוואה בין דורנו לדור הקודם, ברור שיש התקדמות אדירה. נושאים הלכתיים מסוימים שבעבר היו ידועים או נשמרים רק בקרב חלקים מסוימים בציבור הדתי, הפכו כיום לנחלת רבים. במגזר הדתי-לאומי ניתן להצביע על הקפדה הולכת וגוברת בענייני כשרות (תרומות ומעשרות, תולעים ועוד), וכן הקפדה על התנהלות נאותה יותר בחברה מעורבת (שחייה, ריקודים וכדו').

בד בבד עם התפתחות ענפה זו, נדמה שאם נבוא לבדוק את היחס הנפשי של הציבור אל עולם ההלכה ואל הפוסקים המייצגים אותה, נמצא שהמצב פחות מזהיר. ההלכה לא כל כך אהודה ואהובה. כדוגמא לדבר, אביא שאלה אחת מתוך שאלון שהפצתי בשנה האחרונה בקרב כמאתיים בנות באולפנות שונות בארץ¹, במטרה לבדוק האם תחושה זו אכן נכונה:

עד כמה את שמחה ללמוד/ לשמוע שיעור (טוב) בנושאים הבאים:

(5- שמחה מאד, 1- לא שמחה כלל)

¹ ברור שאין מדובר במחקר העונה על הקריטריונים המחקריים בתחום הסטטיסטיקה, אך בכל זאת נראה שבכוונו לתת לנו קריאת כיוון.

1	2	3	4	5	אמונה
3	4	5			גמרא
					1 2
1	2	3	4	5	פרשת שבוע
1	2	3	4	5	הלכה

אצל יותר מ-90% מהבנות נמצא שההלכה היא המקצוע הפחות אהוב!

בחלק מהמקומות העברתי את השאלון גם בקרב המורות, והנה נמצא שהאחוזים אינם שונים במאומה.

בהמשך השאלון, הוצגו שאלות רבות שמטרתם לנסות להבין מניין נובע יחס שלילי זה להלכה (כדוגמת שאלה- "צייני שלושה דברים שקשים לך בהלכה"). מניתוח הדברים עלה שיחס זה להלכה נובע משתי תחושות מרכזיות:

- א. ההלכה מגבילה! ההלכה מונעת מהאדם את חופש הפעולה שלו. קובעת לו מה הוא אמור לעשות ובעיקר מאלו פעולות הוא אמור להימנע.
- ב. ההלכה היא קטנונית! ההלכה מתעסקת בכל מיני "קטנות", כך שקיום ההלכה הוא מעשה אפרורי ויבש המנותק מכל רעיון ועושר רוחני. כך לדוגמא הביאו הבנות דוגמא של הלכות שבת שלמרות היופי והחשיבות העצומה של יום זה, ההלכה מתעסקת בשאלה האם מותר לסרק את השיער או להניח תה בכלי שני או שלישי².

לעניות דעתי, תחושות אלו מלוות חלקים גדולים מהציבור במספר אופנים. בהכללה, אנסה להתייחס לארבע קבוצות³:

1. שומרי המצוות מתוך יחס של עבדות להקב"ה. ישנם חוגים גדולים בעם ישראל, שיחסם המרכזי להקב"ה ולמצוותיו הוא יחס של עבדות והתבטלות. מבחינתם העובדה

² נראה שיש תחושה שלילית נוספת והיא שההלכה מושתת על רעיונות וערכים מיושנים, ושחלק מעקרונות ההלכה אינם רלוונטיים למציאות כיום. תחושה זו עלתה ביחס למעמדה ומקומה של האישה בהלכה, היחס לגויים, ועוד; אמנם בסקר המוזכר טיעונים אלו פחות הועלו, ונראה שנשמעים ביתר שאת מציבור בוגר ומשכיל יותר (הנוער מעלה בעיקר את הזעקות הפשוטות יותר שהוזכרו לעיל).

³ כדרכן של הכללות, ייתכן שאדם מסוים ימצא שהקבוצות הם בעצם נטיות שונות הנמצאות בקרבו פנימה.

שהתורה מגבילה אותם אינה בעייתית, ואולי אף להפך – אדרבה זהו עניינה ומטרתה.

2. נראה שבחלקים גדולים בציבור, ובוודאי ברוב הציבור הדתי-לאומי, תחושה זו של הגבלה מעיקה ומקשה, וגורמת ליחס נפשי לא אוהד במיוחד כלפי ההלכה (כפי שהתבטא בסקרים לעיל). יש להניח שתחושות אלו היו קיימות לאורך כל הדורות⁴, אך בעידן הפוסט-מודרני שבו גדל עשרות מונים הצורך להבין, לחוות ולהרגיש "מחובר", תחושות אלו זועקות בכפל כפליים!⁵

בעלי תחושה זו, מתפצלים לשלוש קבוצות נוספות:

א. ציבור המחפש יותר להט ודבקות בה'. ציבור זה אינו מחפש זאת דרך ההלכה ושמירת מצוות קפדנית הנתפסות כמשעממות ויבשות כלעצמן, אלא במקומות אחרים. בין אם מדובר על להט רגשי ונפשי שניתן למצוא בתנועות החסידות השונות הגדלות כיום בצורה משמעותית: בתפילות, ריקודים, טישים וכדו', ובין אם מדובר בברק שכלי שבישיבות מוצאים בלימוד גמרא בעיון; בקרב ציבור זה (שוב בהכללה), ההלכה ודאי נשמרת וייתכן שאף בצורה מודקדקת מאד, אך התחושה היא שההלכה מבטאת יותר את החובה וההכרח, והלהט נמצא באפיקים אחרים.

ב. שמירת המצוות ללא להט. חלק נכבד מהציבור השומר תורה ומצוות, שומר אמנם על קלה כבחמורה, אך העולם הדתי והמצוותי אינו תופס בקרבו מקום מרכזי. אנשי הציבור הזה יכולים להתפלל שלוש תפילות במניין, לשמור כשרות, טהרת המשפחה ועוד, אך עולמם הפנימי והרוחני איננו רחוק מעולמו הפנימי של האדם החילוני. מה שמעניין ומטריד אותם הם אותן תוכניות טלוויזיה, תחרויות ספורט וכדומה. הם רוצים להיות שייכים למסורת אבותיהם, אך מצד תחושתם הפנימית הם אינם רואים בכך עניין ממלא או משמעותי.

ג. התרחקות ועזיבת ההלכה. מאיסה בהלכה היא ודאי תופעה רווחת כיום. כמובן שיש בכך רמות שונות, החל מנטישה מסוימת, עבור ב"דתי-לייט" וכלה בחילון. לא את הכל ניתן לתלות בהופעה המצומצמת של ההלכה, אך נראה שההלכה משחקת תפקיד לא קטן בכך.⁶

⁴ לדוגמא, כבר רס"ג (אמונות ודעות) מנה את תחושת ההגבלה והכרחת האדם לעשות דברים כנגד רצונו הטבעי, כסיבה הראשונה מתוך שמונת הגורמים לעזיבת הדת ודרך ה'.

⁵ לתיאור נפלא של עניין זה עיין במאמרו של הרב יונה גודמן "הנוער הציוני דתי בעין הסערה" בספר ללקוט שושנים.

⁶ לדוגמא עיין במאמרה של רחלי מלק-בודה, "תעבדו על א-לוהים, אני לא במשחק" שהתפרסם באתר: Ynet יהדות.

הסברת טעמי המצוות

לכאורה הפיתרון לשלוש הקבוצות האחרונות, הוא הסברה של טעמי המצוות וההלכות השונות.

בדרך זו של חיפוש טעמי המצווה, נוכל להתגבר על תחושת ההגבלה שמתעוררת בעקבות המפגש עם עולם ההלכה. ניתן להראות כיצד ההלכה מכוונת ומובילה אותנו לחיים מאושרים, משמעותיים ואלוקיים יותר, מה שיכול לעורר הזדהות עם המערך ההלכתי ואולי אף ליצור להט בקיום המצוות⁷. בתוך מערך הדרכה זה, נוכל להסביר כיצד גם הצד המגביל והאוסר של התורה הוא לטובתנו, בעזרת המושג "גבולות פותחים". כשם שבחיים מחסומים וגדרות שונים באים להציל אותנו מנפילה לבור, או מחציית שדה מוקשים וכדו', כך גבולות ההלכה באים לסייע לנו לבל ניפול במקומות אליהם היצר מושך אותנו. בזכות גבול זה אנחנו נפתחים לאפשרות של חיים עשירים ורוחניים יותר⁸.

אולם בדרך זו כבר צעדו הוגים רבים שביארו כל אחד בדרכו המיוחדת (והמתאימה לדורו⁹) את ההיגיון הפנימי של המצוות. כך בימי הביניים עשה הרמב"ם במורה נבוכים, וכך בדור הקודם עשה הרש"ר הירש, במיוחד בספרו חורב, וכך בדורנו יש חוברות רבות וסמינריונים שונים המנסים ללכת בדרך זו ולהסביר מדוע שווה לשמור שבת או להקפיד על הלכות צניעות. האם הסברות אלה מועילות? הנתונים שהובאו לעיל, מצביעים שכנראה לא מספיק!

הגורם - הקיום המעשי מנותק מהרעיונות

המשותף לכל אותן דרכים הוא שהן עוסקות ברעיון הכללי בלבד, ללא ירידה להסבר פרטי ההלכה. כך שנוצר נתק מוחלט בין ספרים כגון ה"מורה נבוכים" ו"חורב", לבין ספרים הלכתיים כגון ה"יד החזקה"¹⁰, שולחן ערוך ומשנה ברורה. אם בראשונים זוכים לחוש

⁷ יש שיתנגדו בטענה ש"לא דרשינן טעמא דקרא", ואין כאן המקום להרחיב בסוגיה חשובה זו, ורק נציין שהתפיסה הרווחת בנמרא ובראשונים היא שניתן ואולי אף רצוי לדרוש ולעיין בטעמי המצוות כל עוד העיון אינו מביא לידי שינוי בגדריה המעשיים של המצווה.

⁸ הדוגמא מובהקת, היא הלכות צניעות. אחד הקשיים הגדולים שבני הנוער שלנו נתקלים הוא מכלול ההלכות שהגבלות ואיסורים סביב הקשר עם המין השני, כאשר ניתן בקלות להסביר בצורות וברמות שונות, כיצד הגבלה זו משמשת לטובתם בטווח הקצר וגם בטווח הרחוק יותר של בניית בתיהם בעתיד.

⁹ עיין תחילת לנבוכי הדור.

¹⁰ אצל הרמב"ם הפרדה זו היא לא במקרה, ובין היתר היא קשורה לעובדה שהוא סבור שאין טעם לפרטי המצוות אלא רק לכלליהן.

לחלוחית של עומק והתרוממות רוח, באחרונים התחושה היא של יובש ושעמום.
כאן צצה ועולה התחושה השנייה שהזכרה לעיל, שההלכה היא קטנונית ומתעסקת
בפרטי פרטים.

הציבור ברובו מבין באופן עקרוני את חשיבות שמירת השבת, את חשיבות השמירה על
הלכות צניעות - מזדהה עם הרעיון הכללי, אך הוא אינו מבין כיצד הרעיון הנפלא של
שבת מתבטא בכך שאסור להכין תה בכלי שני?! מה זה משנה אם השרוול מגיע למרפק או
לסנטימטר מעליו?!

כך שההסברים הנפלאים ביותר שיובאו מתנפצים לרסיסים מבחינה קיומית.
נתק זה בין הרעיון היסודי לפרטים, לא רק גורם לתחושה של קטנוניות ההלכה, אלא
מציף ביתר שאת את חווית ההלכה כמגבילה, שכן גם אם הצלחנו להתגבר על תחושות אלו
ברמת טעם המצווה, הרי שברמה הקיומית של שמירת פרטי ההלכה תחושות אלו צצות
ועולות.

הפיתרון - חיבור הרעיונות לפרטים!

מעבר להסברה בסיסית שבלי פרטי ההלכה, העקרונות היפים יישארו במרומים ולא ירדו
לקרקע המציאות הממשית¹¹, יש לצעוד צעד נוסף ולהראות בכל תחום ותחום את ההיגיון
והמשמעות שבפרטי ההלכה. בהתבוננות עמוקה נגלה שחלק מהפרטים הם בעצם מעין
"תתי-עקרונות" שמאחוריהם עומד רעיון נשגב. נגלה שהפרטים אינם טכניים, שיש להם
תפקיד מהותי בהורדת העיקרון לעולם, במימושו במציאות.

בדרך זו, יש סיכוי שירגיש שומר ההלכה לפרטיה, תחושה של הזדהות ואולי אף של
להט בקיום המצוות. ייתכן שאף יזכה לראות בכך אפיק משמעותי לדבקות בהקב"ה
ולהתקדמות משמעותית בחייו.

דוגמא - הלכות תפילה

לפני כארבע שנים למדתי את הלכות תפילה יחד עם חבריי היקרים, גם הם בוגרי הישיבה,

---

¹¹ דוגמא יפה לדבר הינו ראש חודש. חרף משמעות היום כפי שהיא מופיעה בדברי חז"ל, בפועל בציבור ראש-
חודש נתפס כיום חול רגיל (בתוספת אמירת הלל, ואצל מעטים גם לבישת חולצה לבנה). לעניות דעתי
הסיבה לכך פשוטה: העדר הוראות מעשיות פרטניות, כיצד אמורים להוריד לעולם המעשה את ענייני היום.

אלעד גוטמן ומיכאל רובינשטיין. מחד התחלתי את הלימוד עם ציפייה גדולה, שכן מדובר בתחום משמעותי, אך מצד שני נזכרתי בחוויית לימוד הלכות תפילה שלי בשיעור א' בישיבה. בשיעור א', מעבר לכך שהלימוד של הספר משנה ברורה על הסדר היה משמים ומרדים, הרגשתי שעניינו היה שינון מאות ואלפי פרטים.

באלו חלקי התפילה, מותר להפסיק ולמה? האם אדם שנוקק ללכת לשירותים בזמן ברכות קריאת שמע, מברך אשר יצר מיד או שמא בהמשך? האם מותר לענות לקדיש וברכו בזמן פסוקי דמרה? התעסקתי רבות בשינונים של כמה מיני טבלאות המופיעות בסידור בעניין זה.

מתי מותר לעבור או לשבת בקרבת אדם המתפלל שמונה עשרה? לימוד כל המצבים והזוויות האינסופיים היה משגע ומלווה בתחושה של קטגוריות.

בעקבות דרך הלימוד הזו הרגשתי שמדובר בשינון של פרטי פרטים שהיו נראים לי חסרי כל תוכן ומשמעות.

לא הבנתי כיצד הרב צבי יהודה קוק הציע לבחור שביקש ממנו עצה כיצד לשפר את תפילתו, ללכת ללימוד הלכות תפילה. אם היו שואלים אותי באותה עת, הייתי מציע למי שרוצה לשפר את תפילתו שילך להתבודד ויעזוב את הלכות התפילה העוסקות רובן ככולן בפרטים במקום במשמעות.

אך ברוך ה' הלימוד האחרון שימש כחוויה מתקנת, שבו חיכיתי ממש בכיליון עיניים להגיע ללימוד בכל בוקר מחדש. מה השתנה בין שני הלימודים? התשובה פשוטה, הפעם קיבלנו החלטה שאנחנו לא מוכנים להסתפק בכך שיש פרטים. כל הזמן חיפשנו להבין מה עומד מאחורי הפרטים השונים. חיפשנו את עקרונות העל הנותנים פשר ומשמעות לכל ההסתעפות ההלכתית.

צעדנו לאור דברי הראי"ה (אורות התורה ב, ב):

ובעניינים המעשיים צריכים להבין שהם כולם סעיפים ולבושים של אור היושר והצדק האלקי, ובתוך כל הפרטים יחד נמצאת הנשמה האלקית... וממילא נוקב האור גם כן בכל פרט ופרט.

דיני הפסקות

דוגמא לכך היא דיני הפסקות בשלבי התפילה השונים. אותם פרטים שבעבר הייתי רגיל לשננם על פה ובכך היו למועקה, פתאום קיבלו משמעות עליונה.

ראשית התחלנו לחשוב על ההלכה שאוסרת להפסיק בין תחילת פסוקי דמרה לשמונה

עשרה (שו"ע או"ח נ"ג, ג'; ס"ו, ח'). שאלנו את עצמנו למה? מדוע שמירה על רצף בין חטיבות התפילה חשובה כל כך, עד שדינו של המפסיק בהן להיות אחד מחזורי המלחמה?

תשובתנו הייתה שחז"ל מנסים ליצור רצף בין חלקי התפילה השונים. גם לפני תקנת חז"ל הוּו היינו מצווים לומר את כל חלקי התפילה הקודמים לשמונה עשרה (ברכות השחר, פסוקי דזמרה, קריאת שמע). אנשי כנסת הגדולה הכניסו אותם לתוככי התפילה והציבו אותם לפני שמונה עשרה, כדי לשמש כהכנה לתפילה שמונה עשרה.

כך הסביר הב"ח (נ"א, א' ד"ה ונתקנה) כי הפיכת פסוקי דזמרה ממידת חסידות לחובה מבוססת על דרשת רב שמלאי (ברכות לב., ע"ז ז:) "לעולם יסדר אדם שבחו שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל". וכך ביאר הכל בו (סימן ד') את האיסור להפסיק בין ישתבחו ליוצר עם התפילה "להסדיר שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, וכיוון שכן אינו דין לדבר בין סידור השבח לתפילה". כך גם חובת סמיכת גאולה לתפילה מתוארת מתוך ראיית קריאת שמע כהכנה לשמונה עשרה (עיין ירושלמי ברכות א', א'; ברכות יד ע"ב).

כשהעמקנו יותר, גילינו שיש שוני בין חומרת ההפסקות בשלבי התפילה השונים: בברכות השחר אין איסור להפסיק בין הברכות, ואפילו בדיבור; בתוך פסוקי דזמרה אסור אמנם להפסיק בין המזמורים, אך איסור זה אינו גורף ומותר לענות אמן אפילו באמצע פסוק; בקריאת שמע וברכותיה אסור להפסיק כלל, והותר להפסיק רק לצרכים מסוימים מאוד; בתפילת העמידה אסור להפסיק לשום צורך (למעט מקרים קיצוניים).

האמת היא שהבדל זה ברור לכל מתפלל, אך פתאום שאלנו את עצמנו, למה? מה פשר עניין זה? העלינו שכנראה השוני הזה הוא ביטוי למדרג הפנימי של תהליך ההכנה לשמונה עשרה, מהחלק הקל בו מותר להפסיק לחלק החמור יותר. דברי האר"י המפורסמים (שער הכוונות דרוש ברכות השחר; בדרושי הקדיש) שדימה את חלקי התפילה לשלבים בסולם ובו מטפסים בסדר העולמות, קיבלו משמעות גם בעולם ההלכתי הנגלה¹².

מהו אותו מדרג בין מרכיבי התפילה השונים? גם כאן פרטי הלכה שונים היו לנו לעזר. נזקק שוב לדיני הפסקה, ונראה כיצד מבט עמוק יותר על המקרים שבהם התירו להפסיק מלמד רבות על אותו מרכיב של התפילה.

בפסוקי דזמרה פסק השו"ע (נ"א, ב') את דברי הרא"ש (בתשובה כלל ד', סימן י"ט) לפיהם ניתן לענות אמן. בטעם הדבר ביאר הבית יוסף (שם) - "דהכא שאני פסוקי דזמרה ואמן שבח הוא

¹² מדרג זה בא לידי ביטוי גם בלבוש הנדרש לחלקי התפילה, וגם בביאור חלקי התפילה שניתן לדלג עליהם כשאדם ממהר, ואכמ"ל.

וכעין זמרה ולא הוי הפסק". כאשר אדם עונה "אמן" באמצע פסוקי דזמרה הוא כלל לא הפסיק את פסוקי דזמרה אלא המשיך את הזמרה באמצעות אמירת "אמן" המהללת ומשבחת את הבורא.

הלכה זו מתחברת עם דברי הראשונים (רא"ש ברכות ה', ו'; רבינו יונה שם כג. ד"ה ותקיננו) "שעיקר התקנה נראה שלא הייתה אלא מפני המזמור של תהילה לדוד", ולפיכך אם הזמן דחוק ביותר יאמר רק את ברוך שאמר וישתבח שהן ברכות "המסגרת", וביניהן יאמר את "אשרי" וכן פסק השו"ע (נ"ב, א'). בתוך אשרי מלמדת ההלכה שהפסוק המרכזי הינו "פותח את ידיך" (ברכות ד:) ועל כן זהו הפסוק היחיד שהאומרו בלא כוונה צריך לחזור (שו"ע נ"א, ז). תוכן הפסוק הוא השגחת ה' על כל בריאה, ודאגתו לכל היצורים מהנמלה הקטנה ועד לאדם הסועד. בפסוקי דזמרה אנחנו משבחים את ה' בורא העולם המשגיח, זן ומפרנס את כל ברואיו. בחלק הזה של התפילה אנו משתתפים בשירת הבריאה כולה "כל הנשמה תהלל י-ה הללוי-ה".

כשם שההיתר להפסיק לצורך אמירת אמן בפסוקי דזמרה מלמד על מהות פסוקי דזמרה, על היותם שבח, כך גם ההפסקות בקריאת שמע וברכותיה מלמדות על אופייה. להלכה נפסק (שו"ע ס"ו, ה') כשיטת ר' יהודה (משנה ברכות ב', ב') שבאמצע הפרק ניתן לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד. לכאורה הדבר תמוה לחלוטין! כיצד יהודי הנמצא בעיצומה של קבלת עול מלכות שמיים יתפנה להשיב שלום לחבר? האם אין זו עזות פנים?

שאלה זו נובעת מתוך הבנה מוטעית לפיה ישנה חפיפה בין אופייה של קריאת שמע ובין אופייה של תפילת השמונה עשרה. בשמונה עשרה אכן אסור להשיב שלום, וכבר ביארה את העניין הגמרא בברכות (לב ע"ב): "אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום- היית מחזיר לו?... והלא דברים קל וחומר... כך שאני הייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא... על אחת כמה וכמה!" כך בשמונה עשרה בה נמצא האדם במפגש עם הקב"ה. אך בקריאת שמע האדם אינו מדבר עם הקב"ה.

וכפי שמבהיר לנו יפה המדרש (ויקרא בה פרשה כ"ז, אות ו'):

אמר ר' יצחק משל למלך ששלח פרוסדוגמא (=כתב המלך שמצוה על בני מדינתו [טור סימן ס"א]) שלו למדינה. מה עשו בני המדינה? - עמדו על רגליהם ופרעו את ראשיהם וקראוה באימה וביראה ברתת ובזיע. כך אמר הקב"ה לישראל הדא פרוסדוגמא דידי לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי אליכם שתהא קורין קריאת שמע לא עומדין על רגליכם ולא פורעין את ראשיכם אלא בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך.

אנשי המדינה עצרו את חייהם, נעמדו על רגליהם מבוהלים מקריאת מגילת המלך והחלו לקוראה באימה ובזיע. התנהגותם נבעה מהמפגש עם המלך עצמו: התיאור הציורי של

פריעת הראש ועמידת דום מזכיר באופנים רבים מתח והכנה לקראת מפגש פנים בפנים עם אישיות נעלה.

המלך השיב לאנשי המדינה תשובה פשוטה: "הדא פרוסדוגמא דידי". כאומר "אינני מתכוון להגיע" או "לא תפגשוני פנים בפנים", אלא: "קבלו את דבריי באיגרת". הקדוש ברוך הוא מחדש כי קריאת שמע אינה מפגש עמו או עמידה למולו, כפי שמתרחש בתפילת שמונה עשרה, אלא קריאת מכתב ששלח.

לאור חידוש זה, ברור כי התנהגותם של אנשי המדינה מוטעית: הם אינם נפגשים עם המלך אלא רק קוראים את איגרתו. אין צורך להתכונן באופן מיוחד לקריאת איגרת, מכיוון שהיא אינה עמידה בפני מלך. אשר על כן ניתן לקרואה בתנוחת ישיבה על הכורסה בבית (בשבתך בביתך), תוך כדי נסיעה באוטובוס העירוני (ובלכתך בדרך) וכן במיטתו של האדם (ובשכבך). וכפי שפסק השו"ע (ס"ג, א'): "קורא אותה מהלך או עומד או שוכב או רוכב על גבי בהמה או יושב...". במילים אחרות, מכתב אינו פגישה ולכן ניתן לקרואו בכל מצב. לאור זה מובן מדוע ההפסקה בקריאת שמע חמורה פחות, ואין בה מהחוצפה והעזת הפנים המאפיינת את המפסיק את הפגישה עם הקב"ה, בתפילת שמונה עשרה¹³.

לחלוקה זו, ביטוי הלכתי מובהק נוסף שעולה בגמרא (ברכות כד ע"ב), המגדירה מהו הלבוש המינימלי בזמן קריאת שמע ובזמן התפילה:

היתה טלית של בגד... על מתניו מותר לקרות קריאת שמע, אבל לתפילה עד שיכסה את לבו.

רש"י (ד"ה אבל לתפלה) הסביר את ההבדל שבין קריאת שמע ותפילה:

צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה אבל קריאת שמע אינו מדבר בפני המלך¹⁴.

פרטי ההלכה של דיני ההפסקה מחדדים ומבררים לנו אם כך את אופיים ומהותם של חלקי התפילה השונים.

על דרך זו, הלכו והתבהרו לנו פרטי דיני הפסקה השונים, והפכו מפרטים יבשים מפורדים הקשים לזכירה, לחלק ממשי של עקרונות רוחניים מובנים אשר שופכים אור ומשמעות על התפילה וחלקיה.

¹³ ההיתר להפסיק דווקא לטובת אמירת שלום, מלמדנו דבר נוסף על אופי קריאת שמע, אך קצרה היריעה מהלרחיב בכך.

¹⁴ אמנם יש מעמד מיוחד לפסוק הראשון של קריאת שמע, אך אין כאן המקום להרחיב בכך.

הלכות רבות נוספות, כגון דיני הקדיש הלכו והבהירו לנו יותר ויותר את אופיים ומהותם של המרכיבים השונים של התפילה.

ארבעה עקרונות יסוד

אם מנסים להיות קשובים באמת לפרטים ולא למהר "להלכיש" כל מיני וורטים ו"דעות קדומות" על הסוגיה הנלמדת. לשם כך צריך המון מתינות, תפילה וסייעתא דשמיא. נשמת ההלכה לא מתגלית בקלות, וכפי שממשיך הראי"ה (לעיל):

לפעמים מתרחב הרעיון ומתגלם עד שאפשר גם כן לבטא ולבאר את הניצוץ האור האלקי שנתפס באיזה מהפרטים וברוממות מעלה בכל הפרטים, ולפעמים מתגלה הדבר רק בתור התנוצצות עדינה בחדרי הלב.

בסייעתא דשמיא לאחר זמן ממושך של לימוד, שבו עברנו על כל הסוגיות כמה וכמה פעמים, בתחילה באופן של "מגרס" ולאחר מכן מתוך ניסיון להעמיק ולגלות את השורשים הרוחניים של הסוגיה, התחלנו אט אט, לפצח בדרך זו את כל סוגיות הלכות תפילה, ולגלות את שורשיה הרוחניים, עד ששמנו לב לכך שיש סוגיות רבות עם שורש אמוני משותף. פתאום התגלתה לעניינינו תמונה מרהיבה שבה כל הלכות תפילה מסודרים בארבעה עקרונות-על:

- א. תפילה כמפגש
- ב. התרוממות האדם
- ג. השראת השכינה
- ד. המתרחש במפגש

היחס בין העקרונות, וראשי הפרקים להלכות המסתעפות מהם מובאים בנספח 1.

קצרה היריעה מלהסביר כיצד ארבעת העקרונות הללו מתפרטים דרך תתי העקרונות השונים עד לפרטי הפרטים של הלכות תפילה שאנחנו מכירים כיום. הרוצה להרחיב בכך מוזמן לעיין בספר "תפילה כמפגש"¹⁵ שבו כתבנו את הדברים בצורה מורחבת ומפורטת.

לאחר עמל רב, זכינו לראות שההלכה איננה מסתכמת באוסף הוראות מעשיות פרטניות.

¹⁵ הוצאת מרכז הלכה והוראה וספריית בית אל.

היא מתחילה באידיאה, במגמות רוחניות ואמוניות, והפרטים אמורים להיות הוצאה לפועל של הרעיון. ההלכה רואה את התפילה כמפגש עם הקב"ה. יש להלכה אמירה ברורה מה אמור להתרחש במפגש זה, ולאור עקרונות אלו היא בונה ומרכיבה את הפרטים השונים של הלכות התפילה.

הלכות תפילה כמדריך לשיפור התפילה

קעת נצעד צעד נוסף, ונראה כיצד בצורת חשיבה זו, ההלכה יכולה להפוך לכלי עזר משמעותי שבא ומסייע לאדם. בהיות עניינה הורדת רעיונות שונים למציאות בצורה המתאימה והראויה ביותר, יש להניח שחכמי ההלכה חשבו כבר על הקשיים השונים והציעו להם מענה. מתוך עיון בכללי ההלכה ובפרטיה נוכל ללמוד גם את דרך ההתמודדות הנכונה גם עם הקשיים הניצבים בפנינו בחיינו שלנו.

אצל רוב האנשים יש פער גדול בין איך שהיו רוצים להתפלל לבין איך שבפועל נראית התפילה.

רבים הציעו הצעות שונות כיצד ניתן לשפר את התפילה, אך אני מציע להתבונן בהלכה לאור המודל שהצגנו לעיל, ולראות כיצד ההלכה עצמה מציעה סיוע ועזרה למתפלל.

נוכיר רק שתי דוגמאות מהלכות תפילה:

א. אריכות התפילה - אחד מהקשיים שעליהם מדברים יותר הוא נושא זה. להתרכז למשך ארבעים דקות בשחרית, זהו ללא ספק דבר קשה. לדעתי קושי זה מבוסס על כך שהתחושה הרווחת היא שמדובר בפעולה אחת הנעשית ברציפות במשך ארבעים דקות; קריאת מלים מתוך סידור. אך ההלכה עוזרת לנו להבין על פי הוראותיה השונות, שלכל חלק בתפילה יש אופי אחר (כפי שהתחלנו להראות לעיל). המצב הנפשי של המתפלל ברכות השחר אמור להיות שונה מהתחושות המלוות את האדם בפסוקי דזמרה או שמונה עשרה. אם כן אין מדובר בפעולה רצופה שאורכה מוביל לשעמום וחוסר ריכוז, אלא בחוויות מיוחדות המתחלפות בכל כמה דקות!

ב. חווית התפילה כמפגש - קושי נוסף שמועלה על ידי מתפללים רבים הוא הקושי שבלחוו את התפילה כשיחה ומפגש עם הקב"ה שאינו נראה. יש שהציעו כיוונים שונים וביניהם דמיון מודרך ועוד, אך מתברר שההלכה עצמה הקדישה הוראות

רבות שנועדו לסייע למתפלל לחוש את העמידה מול הקב"ה¹⁶. את ההלכות סיכמנו (בשלושה מעגלים) בעיקרון הראשון "תפילה כמפגש". נזכיר שתי דוגמאות:

1. **עצימת עיניים** - המתפלל מצווה לעצום את עיניו (או להסתכל בסידור). ההבנה הפשוטה היא שעצימת העינים נועדה לסייע לריכוז, אך האמת שהזוהר (פרשת ואתחנן דף ר"ס, עמוד ב'), מקור הדברים שמובאים בט"ז (צ"א, סק"א) ובמשנה ברורה (צ"א, סק"ו), מנמק את האיסור בחוסר היכולת להסתכל בשכינה. נוכל לקחת התנהגות פשוטה זו שאדם עושה בכל מקרה, ולהיעזר בה במשך התפילה. בכל פעם שבה האדם רוצה לפתוח את עיניו ונזכר בכך שהדבר אסור, ייזכר בסיבה לכך, מה שיכול להוביל את האדם לתחושה ממשית יותר של מפגש עם הקב"ה.
2. **שלושה צעדים לפני התפילה** - מדוע אנחנו נוהגים לבצע ריקוד קטן לפני התפילה? מקור הדברים ברוקח (סימן שכ"ב), המסביר שבכדי להיפגש עם הקב"ה, אנחנו צריכים לעזוב את מקומנו ולגשת שלושה צעדים לקראתו. אדם שלא ייקח את שלושת הצעדים כ"מצוות אנשים מלומדה" אלא יעצור לפנייהם למשך שניות בודדות ויתבונן על משמעות מעשה זה, יכול בהחלט להתמלא בתחושת רוממות מיוחדת שיכולה לסייע לו לחוש בצורה מוחשית את עובדת היות התפילה מפגש עם ריבונו של עולם.

אם כן, ברגע שההלכה נהפכת מאוסף הוראות פרטניות להדרכה רעיונית של עקרונות, ניתן לראות כיצד היא באה להיטיב את חיינו, ובדוגמא שלנו - לזכות אותנו במפגש עם הקב"ה, וכך ניתן לראות בפרטי ההלכה הדרכה מעשית להשגת יעד זה.

אחרית דבר

לימוד ההלכה והוראתה בצורתן הקלאסית כיום יוצרת ומעצימה תחושות של ריחוק מן ההלכה ואפילו סלידה ממנה אצל חלקים גדולים מן הציבור. לצערנו בעיה זו מובילה גורמים מסוימים לתחושות ואמירות לפיהן ההלכה כבר אינה רלוונטית לחיינו ולהצעת

¹⁶ ניתן להגדיר בצורה קצת אחרת, ולומר שהוראות אלו לא נועדו לסייע אלא באות כשיקוף למציאות הנתונה שבה השכינה כנגדו של האדם המתפלל, אך גם אם כן אין זה סותר את הצעתי לקחת את ההנחיות הללו כמסייעות לנו במצוקה זו.

הצעות חלופיות¹⁷, פתרון שהוא בעצמו כמובן אינו רלוונטי למי שאמון על י"ג עיקרי האמונה של הרמב"ם. הפתרון שאני מציע לבעיה קשה זו הוא העמקה בלימוד ההלכה, מתוך נתינת אמון מלא בתורת ה' ודורשיה. העמקה שתוביל לגילוי "נשמת ההלכה" שהולכת ומולידה רעיונות המסתעפים ומשתלשלים עד לפרטי הלכה שאנחנו מכירים כיום. מעל דפי מאמר זה, אני קורא לנטילת חלק במשימה אדירה זו, כל אחד על פי יכולתו וכישוריו. אסיים בתפילה שנזכה כולנו, להיות קשובים בצורה אמיתית וכנה לעומק דברי ה' ומצוותיו, לראות בצורה ברורה ובהירה כיצד ההלכה שאמנם לעתים שמה לנו גבולות ומתעסקת בפרטים, אינה מגבילה וקטנונית אלא פותחת לנו פתחים לחיים עשירים ואלוקיים יותר, בזכות הדרכה מדוקדקת ומחושבת מאד.

---

¹⁷ כך מתבטאים יואב שורק ואריאל פיקאר במאמרים שונים.

נספח 1 - עקרונות העל של הלכות התפילה

(בסוגריים הפמות לסימנים בשולחן ערוך)

